SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3-son (5-jild)

2025

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V5I3Y2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, Oʻzbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori, Oʻzbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo oʻgʻli – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar boʻlimi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod Oʻktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Fargʻona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Joʻraboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Gʻaybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Moʻmin – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

Oʻroqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Koʻchimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov Gʻaybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat Gʻaybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), Oʻzbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Joʻrayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom oʻgʻli — yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqanddavlatuniversiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport boʻyicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot boʻlimi psixologik xizmat boshligʻi.

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Poʻlatovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Boʻtayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Roʻyxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari boʻyicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar roʻyxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyogʻoch koʻchasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bogʻlanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
5-jild, 3-son (Mart, 2025). - 594 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Mansurov Ulug'bek Umarovich
FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA TIBBIYOT TIZIMIDAGI O'ZGARISHLAR (1917-1990-YILLAR) 12-20

Yuldashev Ulugbek Kadirjanovich
O'ZBEKISTONDA PROFESSIONAL TA'LIM BOSQICHIDA DUAL TA'LIM SHAKLINING JORIY QILINISHI TARIXI 21-27

Bobobekova Nargiza Ismatullayeva
JIZZAX VILOYATI SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMI FAOLIYATI TARIXI (XIX ASR IKKINCHI YARMI - XX ASR BOSHLARI) 28-33

Esanova Nilufar
MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONNING YENGIL SANOAT SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR BILAN HAMKORLIGI 34-37

Tursunov Bekzot Yandashevich
QO'QON XONLIGI QO'SHININING QUROL-ASLAHALARIGA OID 38-45

Давлетмуратов Куралбай Хожамуратович
АНТИЧНЫЕ И СРЕДНЕВЕКОВЫЕ ЗООМОРФНЫЕ МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ ИЗДЕЛИЯ ХОРЕЗМА 46-52

Raximov Bektosh, Tashmuradov Umidbek
AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA TASHQI DIPLOMATIK ALOQALARNING DAVLAT SIYOSIY TARAQQIYOTIDAGI AHAMIYATI 53-57

Otaxanov Alisher Mamadaliyevich
TEMURIY MALIKALARNING ILM-FAN VA IJTIMOIY TARAQQIYOTGA QO'SHGAN HISSALAR 58-64

Xakimov Ravshan Raimovich
MIRZACHO'LNING ETNOEKOLOGIK MUAMMOLARI 65-74

Ergashev Jahongir Yunus o'g'li
TURK XOQONLIGINING BOSHQARUVIDA IMPERIYACHILIK XUSUSIYATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI 75-82

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Gabriel Ayodeji Ogunmola
ЦИФРОВОЙ ДИВИДЕНД: ИЗУЧЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛА ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ 83-96

Abdullayev Altinbek Yangibayevich
KORXONANING KOMPLEKS ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARI VA QO'SHIMCHA MAHSULOT ISHLAB CHIQARISH HISOBINI YURITISHNING USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH 97-113

Komolov Odiljon Sayfidinovich
KREDIT TASHKILOTLARINI SOLIQQA TORTISH AMALIYOTINING TAHLILI 114-123

Shaislamova Nargiza Kabilovna
MAMLAKAT IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA’MINLASHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING ROLI 124-134

Qo‘chqarov Baxtiyor Xoshimjanovich
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING AYLANMA MABLAG‘LARINI SHAKLLANTIRISH VA UNDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI 135-147

Abdimurodov Baxrom, Abdimurodov Bahodir
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA XODIMLARGA HAQ TO‘LANADIGAN HAR YILGI MEHNAT TA’TILINI RASMIYLASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH 148-152

Matkarimov Inomjon, Yuldashbayev Azizulloh
BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH 153-158

Исламутдинова Дина Файзрахмановна
ТРАНСФОРМАЦИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ КОНЕВОДСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАНІ 159-166

Ravshanov Zaxiriddin Ibragimovich
OVQATLANISH XIZMATLARI SOHASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISH BORASIDA TAVSIYALAR 167-176

Джуманиязов Уббинияз Исмайл улы
ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ КИТАЯ 177-183

To‘lakov Ulug‘bek Toshmamatovich
YERLARNI BAHOLASH VA SOLIQQA TORTISHNING METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH 184-193

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich,
IJTIMOIY-KASBIY FAOLIYAT JARAYONIDA SUN’IY INTELLEKTNING INSON SALOHIYATIGA TA’SIRI 194-200

Tashanov Abduxoliq
QADIMGI SHARQ MANBALARIDA INSON BUZG‘UNCHILIGI HAQIDAGI QARASHLAR ... 201-206

Muhamedov Asror Asadovich
UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI YARATISHDA YUSUF XOS HOJIB FALSAFIY MEROSIDAN FOYDALANISH 207-213

Жумаева Шахло Суюновна
ВОПРОС НРАВСТВЕННОГО СОВЕРШЕНСТВА В УЧЕНИИ АХМАДА ЯССАВИ 214-219

Eshonqulov Laziz Norqobul o‘g‘li
HAJVIYLIKNING PSIXOLOGIK IJTIMOIY-MADANIY VA ESTETIK XUSUSIYATI 220-224

G‘ulomov Zuxriddin Baxromjon o‘g‘li
AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA YOLG‘ON AXABOROTLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA KONSEPTUAL ASOSLARI 225-231

Xaitov Lazizbek Azamatovich
HAKIM TERMIZIYNING FALSAFIY TA’LIMOTI 232-236

Ortiqov Shahriddin
SHAXS ESTETIK ONGI VA MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA
TEATR SAN'ATINING O'RNI 237-241

Toshboboeva Munavar
IJTIMOIY-MA'NAVIY MUHIT BARQARORLIGIDA XOTIN-QIZLARNING ISHTIROKI 242-248

Murotov Elyor Narzillo o'g'li
YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYALARINING
UZVIYLIGI VA FALSAFIY TAHLILI 249-255

Soipova Mavjuda Karimjanovna
FAZL IBN AHMAD TA'LIMOTIDA NUR VA HARAKAT MASALASI 256-260

Ashurova Xurshida Sag'dullaevna
HOJI MUIN ZAMONDOSHI SHOKIR MUXTORINING
HAYOTI VA FAOLIYATI HAQIDAGI QARASHLARI 261-264

Karimov Anvarjon Lutfilloyevich
IBN SINO FALSAFIY MEROSIDA AXLOQI MASALASI 265-269

Shakambarov Abdurashid Abdujabbarovich
MA'NAVIY MARGINALLASHUVDAN HIMOYALANISHDA XORIJ TAJRIBASI 270-275

Samadov Jonmurod
JALOLIDDIN RUMIY GNOSEOLOGIYASINING ZAMONAVIY TAHLILI 276-280

Barnoev Sanjar Qurbonovich
YUSUF HAMADONIYNING INSON VA KOINOT UYG'UNLIGIGA OID
TA'LIMOTIDA ME'YOR MASALALARI 281-286

Ярлакабов Джамшид Мамасултонович
СВОБОДА И НЕОБХОДИМОСТЬ КАК ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ
ГЛОБАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ 287-291

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Isanova Feruza Tulqinovna
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XALQARO HUQUQ SOHASIGA OID
LEKSIK BIRLIKLARNING SINXRON TAHLILI 292-297

Xayrullayeva Shahzoda Farhod qizi
O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SALBIY VA IJOBIY HIS TUYG'ULARNI
LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI 298-303

Tadjiyeva Mastura, Umarxonova Dilafruz
INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARIDA "BOYLIK" VA "FAQIRLIK"
KONSEPTLARINING AKSIOLINGVISTIK TAHLILI 304-308

Sharipova Nilufar Shaxrillo qizi
ZAMONAVIY DUNYO ADABIYOTIDA XALQ KULGISI ASOSIDA KELIB CHIQQAN
YANGI BADIIY SHAKLLAR 309-312

Ochilova Gulnoza Farxod qizi
NUTQ BIRLIKLARI MASALASINING UMUMIY TILSHUNOSLIKDAGI TALQINI 313-316

Alqarov Nazarbek Alisher o'g'li
IT MOTIVINING DUNYO VA O'ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA O'RGANILISHI 317-322

Abdusalomov Firuz Abduxoliqovich
HARBIY DISKURSDA BUYRUQNING VOQELANISHI 323-329

Ruzmatova Gulnara Kulmamatovna
STYLISTIC AND LINGUACULTUROLOGICAL FEATURES OF IMPLICATURES IN ENGLISH AND UZBEK ANECDOTES 330-333

Safarova Farida, Toshkulova Madinabonu
THE STUDY OF TEXT LINGUISTIC 334-337

Amonova Dilshoda Azamat qizi
ADABIYOTDA BADIIY OBRAZ TUSHUNCHASI VA UNING XUSUSIYATLARI (DEN BRAUNNING "DA VINCHI SIRI" ROMANI MISOLIDA) 338-343

Sultonova Gulchehra Xusanovna
INGLIZ VA OʻZBEK TILI NAMUNASI SIFATIDA AFORIZMLARNING MADANIY VA FALSAFIY JIHATLARI 344-348

Makhmudova Mutabar Dustmukhammad kizi,
CAUSES OF STREOTYPE OCCURRENCE 349-353

Sadullaeva Matlyuba Akhrorovna,
NUMERIC MYSTERIES: THE ROLE OF NUMBERS AND SYMBOLISM IN "THE DA VINCI CODE" 354-359

Khusenova Shosura Toshtemirovna,
DOCTORS' ATTITUDES TOWARD LEARNING ENGLISH: A NEEDS ANALYSIS REPORT 360-363

Mamajanova Gʻuncha, Shakirova Saida
EKVIVALENTLIK VA TAFOVUT MEZONLARI ASOSIDA OʻZBEK VA INGLIZ METAFORALARINING QIYOSIY TAHLILI 364-368

Saydullayeva Dilrabo Ilxom qizi
SODIQIY AFSHORNING "MAJMA UL-HAVAS" TAZKIRASI VA UNING OʻZBEK TAZKIRASHUNOSLIGIDAGI AHAMIYATI 369-372

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Нурпеисов Еркеш, Ибраева Алуа, Сманова Акмарал
КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРИАДЫ В ИСТОРИЧЕСКОМ ВЫБОРЕ КАЗАХСТАНА 373-379

Камалов Мансурхон Мухтарович
К ВОПРОСУ О КОНФЛИКТЕ ИНТЕРЕСОВ В КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЯХ 380-385

Komilov Avazbek Bokijonovich
QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TOʻGʻRISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QOʻYILGAN TALABLAR 386-394

Xolov Utkir Shomurodovich,
QONUNIY KUCHGA KIRGAN SUD HUJJATLARINI YANGI OCHILGAN HOLATLAR BOʻYICHA QAYTA KOʻRISHNING AYRIM MASALALARI 395-399

Kuldoshev Ulugʻbek Otabek oʻgʻli
KASB YUZASIDAN OʻZ VAZIFALARINI LOZIM DARAJADA BAJARMASLIK VA XAVF OSTIDA QOLDIRISH JINOYATLARINING SUBYEKTI VA ULARNING FARQLI JIHATLARI 400-407

Ибрагимова Сабина Эркиновна
К ВОПРОСУ О ДАЛЬНЕЙШЕЙ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ПРАВОСУДИЯ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ, В УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН 408-413

Avezov Dilshod Sadulayevich
MAHALLIY KENGASH DEPUTATINI CHAQIRIB OLISH MASALALARI VA UNING XUSUSIYATLARI 414-418

Haydarov Jaloliddin Hamza o'g'li
VALYUTA QIMMATLIKLARINI QONUNGA XILOF RAVISHDA OLISH YOKI O'TKAZISH JINOYATINING PREDMETI TAHLILI 419-423

Zairov Asadbek Sayfullo o'g'li
INKLYUZIV TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA QONUNCHILIK BAZASINING ROLI 424-432

Karimov Bekmurodjon Anvarjonovich
BMT INSON HUQUQLARI BO'YICHA SHARTNOMAVIY ORGANLARI TIZIMINI KUCHAYTIRISH 433-442

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna
ZAMONAVIY OLIY TA'LIMDA KREATIVLIKNI TASHXISLASH METODIKALARINI QO'LLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 443-449

Raxmatov Otabek Urinbosarovich
"JISMONIY TARBIYA VA SPORT PEDAGOGIKASI" FANINING BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA VA SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDAGI AHAMIYATI 450-455

Xamroyev Samijon Salimovich
SPORT TO'GARAGI MAHG'ULOTLARIGA TALABALAR QIZIQISHLARINI SHAKLLANTIRISHDA UZLUKSIZLIKNI TA'MINLASH VOSITALARI 456-461

Berdiyeva Nilufar Ibodullayevna
TALABALARDA INSHONING MAZMUNIY- MANTIQIY BAYON QILINISHIGA DOIR BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARNI SHAKLLANTIRISH 462-467

Ortiqov Bekruh Baxodir o'g'li
ZAMONAVIY VOLEYBOLCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGI VA BIOMEXANIK XUSUSIYATLARI HAMDA SAMARADORLIKKA TA'SIRI 468-472

Jumayeva Xulkarxon Muxammadjonovna
TALABALARNI INVARIANTIV VA VARIATIV TAHDIDLARDAN HIMOYALASHNING PEDAGOGIK STRATEGIYASI 473-480

Avliyaqulov Tolib Xolmurodovich,
TALABALAR KASBIY-AXLOQIY TAYYORGARLIGIGA QADRIYATLARGA ASOSLANGAN YONDASHUV 481-486

O'tashev Xasan Nematullayevich
OLIY TA'LIM MUASSASASIDA SPORT ISHLARINING USTUVOR VAZIFASI SIFATIDA SPORT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM JIHATLARI 487-492

Axmadjanov Doniyor Baxtiyor o'g'li
BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHISINING AXLOQIY YETAKCHILIGI VA KASBIY FAZILATLARI 493-500

Mengliyev Bobur Normamatovich
O‘QITUVCHILARNI PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI TAHLIL QILISH USULLARI 501-507

Gafforov Alisher Xolmurodovich
PROFESSIONAL TA’LIM MUASSASALARI RAQAMLI TA’LIM RESURSLARINI LOYIHALASH, TIZIMLASHTIRISH VA UNING MAZMUNI 508-518

Qurbonova Bonu Quvondiq qizi
BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI KITOBGA QIZIQTIRISH: SAMARALI USULLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR 519-524

Zubaydullayev O‘ktam Raim o‘g‘li
O‘QUVCHI SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA SAN’ATNING O‘RNI 525-529

Raximov Nurillo Narzullaevish
BO‘LAJAK MUSIQA O‘QITUVCHISINI KASBIY-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH: MUAMMO VA YECHIMLAR 530-538

Ergashova Munisa Hoshim qizi
MUSTAQIL TA’LIMNI O‘YINLAR ORQALI TASHKIL ETISH 539-543

Nuriddinova Madina, Nuriddinov Muhriddin
USING WIKI-TECHNOLOGY TO IMPROVE STUDENTS' WRITING COMPETENCE 544-552

Kalekeeva Sarbinaz Turkmenbaevna,
O‘QUVCHILARNING MANTIQIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIY YONDASHUVLAR 553-560

Nasriddinova Hulkar Komiljonovna,
RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING BOSHLANG‘ICH SINFLAR MATEMATIKA TA’LIMIDA QO‘LLANILISHI IMKONIYATLARI 561-565

Evatov Saminjon Sobirovich
JAMOAVIY FAOLIYATNI TASHKEL ETISH ASOSIDA O‘QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH 566-572

Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi
BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KOGNITIV YONDASHUV ASOSIDA TIZIMLI FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI 573-577

Idrisov Mironshoh Ilyos o‘g‘li
TALABALARNI JISMONIY TARBIYA, SPORT VA TURIZM VOSITALARI BILAN SOG‘LOMLASHTIRISH TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI 578-582

Nasriddinova Nilufar Shuxrat qizi
1-SINF ONA TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INTENSIVLIGINI TA’MINLASH METODIKASI 583-587

Yavkochdiyeva Dilafruz
TALABALARNI PEDAGOGIK KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA “STAATE” INNOVATSION TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH 588-593

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 5 | Issue 3 | 2025
ISSN Online: 2181-1342

Received: 16 February 2025
Accepted: 5 March 2025
Published: 20 March 2025

Article / Original Paper

THE ROLE OF THE LEGISLATIVE FRAMEWORK IN IMPROVING INCLUSIVE EDUCATION

Zairov Asadbek
Basic Doctoral Candidate of Tashkent State University of Law

Abstract. This article provides a detailed analysis of the concept of inclusive education and a broad understanding of its essence. It also highlights the role of the legislative framework and regulatory legal acts in improving the inclusive education system. In addition, it comprehensively covers the problems associated with ensuring inclusiveness in education.

Keywords: inclusive education, integration, legislative framework, declaration, pedagogy, social responsibility, discrimination, concept, dual education, extranet education.

INKLYUZIV TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA QONUNCHILIK BAZASINING ROLI

Zairov Asadbek Sayfullo o'g'li
Toshkent Davlat Yuridik Universiteti tayanch doktoranti
E-mail: asadbekzairov2000@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tushunchasi batafsil tahlil qilinib mazmun mohiyati keng ochib berilgan. Shuningdek, inklyuziv ta'lim tizimini takomillashtirishda sohaning qonunchilik bazasi va me'yoriy huquqiy hujjatlarning roli ko'rsatib o'tilgan. Bundan tashqari ta'limda inklyuzivlikni ta'minlash bilan bog'liq muammolar atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, integratsiya, qonunchilik bazasi, deklaratsiya, pedagogika, ijtimoiy mas'uliyat, diskriminatsiya, konsepsiya, dual ta'lim, ekstranet ta'lim.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I3Y2025N64

Kirish. Inson kamoloti jamiyat farovonligi va mamlakat taraqqiyotining birdan bir manbai bu – ta'limdir. Ayniqsa sifatli ta'lim barqarorlik kafolatidir. Umuman olganda, ta'limda sifatini qanday ta'minlash mumkin? Undan har bir inson bahramand bo'lishi uchun nimalar qilishi kerak degan savol bugungi kunning har qachongidan ham muhim va dolzarb masalasidir. Ta'lim har bir mamlakat fuqarolari bilim olishining asosiy ijtimoiy huquqi hisoblanadi. Sohadagi munosabatlarni tartibga solish va qonunchilik bazasini mustahkamlash orqali ayni ta'lim olish imkoniyatini barcha insonlar uchun real voqealikka aylantirish bu muhim ahamiyatga ega bo'lgan masala sanaladi. Misol uchun ta'lim olishda muayyan qiyinchiliklarga duch keladigan fuqarolar, ya'ni nogironligi bor bo'lgan shaxslarga sifatli ta'lim olish uchun barcha fuqarolar qatori ta'lim olishi uchun ta'lim tizimida inklyuzivlikni ta'minlashi shart bo'ladi. Shu o'rinda alohida qayd etish kerakki, hech bir mamlakat milliy ta'lim tizimida inklyuzivlikni ta'minlamay turib, har bir inson uchun bilim olish huquqlarini kafolatlay olmaydi. Chunki inklyuziv ta'lim har bir insonning individual xususiyatlaridan kelib chiqqan

holda moslashtirilgan ta'lim olish imkoniyatini yaratadi. Inklyuziv ta'lim barcha fuqarolarni teng bilim olishi uchun yaratib beradigan kompleks shart-sharoitlar hisoblanib, har bir insonning ta'lim olish ehtiyoji, sifati qondiriladigan tizim hisoblanadi.

Asosiy qism. Bu borada inklyuziv ta'lim tushunchasi mazmun-mohiyatini ifodalaydigan quyidagi manbaga murojaat qilsak. Unga koʻra "Inklyuziv ta'lim bu umumiy rivojlantirish jarayoni boʻlib, hamma uchun shu jumladan alohida ehtiyojli oʻquvchilar uchun ham ta'lim olish imkoniyatini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim barcha oʻquvchilarning ehtiyojlarini hisobga olib, huquq va qobiliyatlarini hurmat qiladigan, ijtimoiy adolat hamda tenglikka erishishni maqsad qilgan holda tashkil etiladi. Inklyuziv ta'lim maxsus ehtiyojga ega nogiron, balki nogironligi boʻlmagan oʻquvchilar oʻqiydigan umumta'lim muassasalarida ham ta'lim-tarbiya olishlari mumkin ekanligini e'tirof etadi. Buning uchun esa oʻquv muassasalari ham oʻqituvchi-tarbiyachilar ham inklyuziv ta'lim tizimiga tayyor boʻlishlari, oʻquv muassasasi darajasida ham inklyuziv jismoniy sharoit va oʻqishga imkon omillari shu ta'lim talablariga toʻla javob berishi zarur. Inklyuziv ta'lim oʻquvchilarga nisbatan har qanday kamsitishni istisno qiladigan va barcha odamlarga teng munosabatda boʻlishni ta'minlaydigan, shu bilan birga maxsus ta'lim ixtiyoriga ega oʻquvchilar uchun zarur shart-sharoitlar yaratadigan mafkuraga asoslanadi" [1].

Bundan anglash mumkinki, inklyuziv ta'lim bu ta'lim olish jarayonida har qanday kamsitishlarni inkor qiladigan, muayyan nogironlik belgilari ta'lim olish uchun hech qanday toʻsiq boʻlmasligini isbotlaydigan, ijtimoiy ta'lim standarti hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tendensiyalaridan kelib chiqqan holda shuni aytish mumkinki, endilikda inklyuziv ta'lim bu muttasil takomillashib boradigan ta'lim tizimining ajralmas qismi sanaladi. Chunki inklyuziv ta'lim bu inson huquqlarining e'tirof etilgan tamoyillari va demokratik qadriyatlariga mos boʻlgan har bir insonning huquq va qobiliyatlarini hurmat qilishga qaratilganligi bilan doimiy rivojlanishda boʻlganligini koʻrsatadi. Shu oʻrinda "Inson huquqlari boʻyicha umumjahon deklaratsiyasi"ga murojaat qiladigan boʻlsak, har bir insonning bilim olishi alohida xalqaro normalar bilan mustahkamlab qoʻyilganligini koʻrishimiz mumkin. Xususan, ayni Deklaratsiyaning 26-moddasiga koʻra, "Har bir inson ta'lim olish huquqiga ega. Ta'lim olishda hech boʻlmaganda boshlangʻich va umumiy ta'lim tekin boʻlishi lozim. Boshlangʻich ta'lim majburiy boʻlishi kerak. Texnik va hunar ta'limi hammaning qurbi yetadigan darajada boʻlishi, oliy ta'lim esa har kimning qobiliyatiga asosan hamma uchun yetarli imkoniyat doirasida boʻlishi kerak.

Ta'lim inson shaxsini toʻla barkamol qilishga va inson huquqlari hamda asosiy erkinliklariga nisbatan hurmatni kuchaytirishga qaratilmogʻi lozim. Ta'lim barcha xalqlar, irqiy va diniy guruhlar oʻrtasida bir-birini tushunish, xayrixohlik va doʻstlikka xizmat qilishi hamda Birlashgan Millatlar Tashkilotining tinchlikni saqlash borasidagi faoliyatiga yordam berishi kerak". [2]

Jahonning koʻlami jihatidan keng va eng nufuzli yuridik hujjatida ushbu normalarni qayd etilishi bu dunyodagi har bir insonning bilim olishini eng muhim va huquqi ekanligini anglatadi. Ma'lumki, xalqaro huquqiy hujjatlarni ratifikatsiya qilgan har bir mamlakat xalqaro huquqiy hujjatlardagi normalarni ijro etishi bu majburiyat sanaladi. 1991-yil 30-sentyabrda ayni "Inson huquqlari boʻyicha umumjahon deklaratsiyasi"ni ratifikatsiya qilgan Oʻzbekiston oʻzining asosiy hujjati, ya'ni Konstitutsiyada alohida e'tibor berib, bilim olish huquqlarini mustahkamlab qoʻygan. Unga koʻra xalqaro munosabatlarning teng huquqli subyekti boʻlgan Oʻzbekiston belgilab qoʻyilgan xalqaro huquq normalari va prinsiplariga amal qilishini ifoda etadi. 2023-yil

30-aprelda referendum asosida qabul qilingan, muallifi Oʻzbekiston xalqi boʻlgan yangi tahrirdagi Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga kiritilgan yangi normalarga koʻra endilikda Oʻzbekiston barcha fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlarini ifodalaydigan ijtimoiy davlat maqomining konstitutsiyaviy huquqiy asoslari yaratildi. Bu ayniqsa, izchil ijtimoiy siyosatni amalga oshiriladigan mamlakat sharoitida yaqqol oʻz ifodasini koʻrsatadi. Zotan ijtimoiy davlat fenomeni inklyuzivlik tushunchasi bilan bir birini toʻldiradigan mantiqiy tushunchalar hisoblanadi. Jamiyatda ijtimoiy tengsizlik va turli tafovutlarni ayni inklyuzivlik jarayoni muvozanatga keltiradi. Shu jihatdan ushbu tadqiqot ishida ilgari surilgan fikr, ya’ni hech bir mamlakat ta’lim tizimida inklyuzivlikni ta’minlamay turib, bilim olish huquqlarini hamma uchun kafolatlay olmaydi. Davlat siyosiy tashkilot sifatida jamiyatga rahbarlik qilishi va ijtimoiy boshqaruvni amalga oshirishni hisobga olsak, inklyuzivlik davlat siyosatining eng muhim yoʻnalishi hisoblanadi.

Ayni munosabatlar esa huquq normalari bilan tartibga solinadi. Ta’lim olish insonning uzviy huquqi ekanligidan kelib chiqqan holda fuqarolarning ijtimoiy holati turlicha ekanligini hisobga olsak, har qanday sharoitda ham ta’lim olish imkoniyatlari, xususan maxsus ta’lim ehtiyojiga ega kishilar uchun moslashtirilgan imkoniyatlari huquq asosida kafolatlanadi. Shuning uchun ham davlatning ijtimoiy tabiati huquqiy asoslar bilan mustahkamlanadi.

Tan olish kerakki, huquqiy demokratik mamlakatlar sharoitida barcha sohalar qatori ta’lim sohasi xususan, inklyuziv ta’limni rivojlantirishning huquqiy asoslari mustahkamlanmas ekan ta’lim tizimida qoʻllaniladigan amaliyot va ilgʻor tajribalar oʻz samarasini bermasligi mumkin. Chunki sohadagi munosabatlarni tartibga solish va tizimli rivojlanish yoʻnalishlarini belgilab beruvchi omil bu huquqiy omil hisoblanadi. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining huquqiy tabiatiga koʻra amalga oshiriladigan har qanday islohotlar, avvalo, qonun normalari bilan mustahkamlanadi. Birgina misol ta’limni rivojlantirishning konstitutsiyaviy huquqiy asoslari ham asosiy qonun darajasida e’tirof qilingan. Aniqroq qilib aytganda, Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasiga koʻra “Har kim ta’lim olish huquqiga ega. Davlat uzluksiz ta’lim tizimi, uning har xil turlari va shakllari, davlat va nodavlat ta’lim tashkilotlari rivojlanishini ta’minlaydi. Davlat maktabgacha ta’lim va tarbiyani rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratadi. Davlat bepul umumiy oʻrta ta’lim va boshlangʻich professional ta’lim olishni kafolatlaydi. Umumiy oʻrta ta’lim majburiydir. Maktabgacha ta’lim va tarbiya, umumiy oʻrta ta’lim davlat nazoratidadir.

Ta’lim tashkilotlarida alohida ta’lim ehtiyojlariga ega boʻlgan bolalar uchun inklyuziv ta’lim va tarbiya ta’minlanadi.” [3] Davlat ta’lim sohasida bajaradigan funksiyalarning qamrovi jihatdan kengligi va mazmunan boyligi bu uning progressiv ta’lim siyosatida koʻrinadi. Yuqorida keltirib oʻtilgandek, uzluksiz ta’limning har xil turlarini tashkil etish va rivojlantirish masalasiga inklyuziv yondashuvni koʻrishimiz mumkin. Ya’ni qamrov jihatdan barcha masalalarni oʻz ichiga oladigan ta’lim turlarini tashkil etish va takomillashtirishning huquqiy asoslari ham Oʻzbekiston Respublikasining “Ta’lim toʻgʻrisidagi” qonunda mustahkamlab qoʻyilgan. Ushbu qonunning 7-moddasiga koʻra ta’lim turlari quyidagilardan iborat:

- maktabgacha ta’lim va tarbiya;
- umumiy oʻrta va oʻrta maxsus ta’lim;
- professional ta’lim;
- oliy ta’lim;
- oliy ta’limdan keyingi ta’lim;

- kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;
- maktabdan tashqari ta’lim. [4]

Qonun hujjatlarida aks etgan ushbu normalarni amaliyotga tatbiq etish orqali ta’lim tizimi harakatga keltiriladi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonunining ta’lim olish huquqlarining kafolatlanishi va uzluksiz ta’limni rivojlantirishga oid tahlil qilinayotgan mazkur normalarning ajralib turuvchi xususiyati shundaki, har bir insonning nafaqat bilim olish huquqlarini, balki ta’lim tizimini rivojlantirish orqali inson huquqlarini oliy darajada qadrlanishini anglatadi. Shuningdek asosiy qonunning 50-moddasida keltirib o‘tilgan yana bir norma, ya’ni ta’lim olish shakllari har bir insonning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda moslashtirilgan shart-sharoitlar yaratib berilishiga alohida e’tibor qaratilgan. Bu borada “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonunining 15-moddasiga ko‘ra ta’lim olish shakllari quyidagilardan iborat:

- ishlab chiqarishdan ajralgan holda ta’lim olish (kunduzgi);
- ishlab chiqarishdan ajralmagan holda ta’lim olish (sirtqi, kechki, masofaviy); dual ta’lim;
- oilada ta’lim olish va mustaqil ta’lim olish;
- katta yoshdagilarni o‘qitish va ularga ta’lim berish;
- inklyuziv ta’lim;
- eksternat tartibidagi ta’lim;
- mudofaa, xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish faoliyati sohasida kadrlar tayyorlash.[5]

Ushbu qonun doirasida ta’lim oluvchilar uchun zarur shart-sharoitlarning huquqiy asoslari yaratilganligini va asosiy qonun, ya’ni O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilab qo‘yilgan har kimning bilim olish huquqlari kafolatlanishi va davlat uzluksiz ta’limni rivojlantirishga oid normalarga mutanosibligi va qonuniy jihatdan mantiqiy ketma ketlikni ifodalashini ko‘rishimiz mumkin. Ta’limni barcha bosqichlari shakl va turlarini kompleks takomillashtirishning asosiy va to‘g‘ri yo‘li bu inklyuziv yondashuv asosidadir. Chunki inklyuzivlik mazmunan umumiy qamrovni ifodalagan holda ta’lim sohasining har bir jihatiga manzilli yondashish manzarasini o‘zida namoyon etadi. Inklyuziv ta’lim tizimini takomillashtirish ham murakkab ham samarali jarayon hisoblanadi. Murakkabligi bu ta’lim faoliyatining har bir jihatiga aniq va to‘liq e’tibor qaratishini taqozo etsa, samaradorligi esa bu sohani barqaror tizimli rivojlanishidadir.

Ta’lim to‘g‘risidagi qonunning 20-moddasi Inklyuziv ta’lim alohida ta’lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda barcha ta’lim oluvchilar uchun ta’lim tashkilotlarida ta’lim olishga bo‘lgan teng imkoniyatlarni ta’minlashga qaratilgan.

Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo‘lgan bolalar (shaxslar) uchun ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim tashkil etiladi.

Inklyuziv ta’limni tashkil etish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. [6]

Mazmunan shunday aytish mumkinki, ta’lim tizimida inklyuzivlik bu -fuqarolarning imkoniyatlardan kelib chiqqan holatda sifatli ta’lim olish imkoniyatlarining yaratilishidir. Shu o‘rinda inklyuziv ta’limning muhimligi va uning ijtimoiy davlat sharoitidagi ahamiyatining yana bir ustunligini ta’kidlab o‘tish joiz. Ma’lumki, muayyan nogironlik belgilari tufayli ayrim fuqarolar o‘zlarini jamiyatdan ajralgan deb hisoblashib, o‘zlarini o‘zlari kamsitilgandek his

qilishadi. Aslini olib qaraganda bu toifadagi fuqarolar oʻzlarini oʻzlari kamsitishayotgan boʻlishadi. Chunki ularni jamiyatda hech kim faoliyatiga toʻsqinlik qilmayotgan va kamsitmayotgan boʻladi. Biroq muayyan nogironlik belgilari tufayli fuqarolarni maʼlum bir faoliyati bilan shugʻullanishini asossiz cheklashning yuridik javobgarligini kuchaytirish lozim. Lekin bugungi kunda muayyan xatti- harakatlarni amalga oshirishdan maʼno yoʻq degan fuqarolar afsuski yetarlicha topiladi. Ushbu stereotip uzoq yillar davomida shakllangan. Buni birdaniga yoʻqotishning iloji yoʻq, lekin muammoning maqbul yechimi faqat inklyuziv taʼlim orqalidir. Yaʼni taʼlim olish orqali tafakkurning shakllanishi va fikrlashning oʻzgarishi natijasida nogironlik belgilari agar mavjud boʻlsa, har bir insonning isteʼdodini roʻyobga chiqarishga hech qanday toʻgʻanoqlik qilmasligini anglatadi. Shuning uchun ham inklyuziv taʼlim nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa yagona davlat taʼlim siyosatini amalga oshirishda inklyuziv taʼlim masalasiga yanada chuqurroq eʼtibor qaratishini va taʼlim muassasalari faoliyatida inklyuziv taʼlim barqarorligini taʼminlash, eng asosiysi esa inklyuziv taʼlim sohasi boshqa sohalar qatori zamonaviy tendensiyalarga muvofiq muttasil takomillashtirilib borilishi kerak. Shiddat bilan oʻzgarayotgan bugungi dunyo zamonaviy ilm-fan yutuqlari va innovatsion texnologiyalar tufayli yangicha qarashlar va imkoniyatlar vujudga kelmoqda. Tabiiyki, bu imkoniyatlardan birinchilar qatoridan foydalangan kishilar va ilgʻor tajribalarni realizatsiya qilgan sohalar boshqa sohalarga qaraganda oldinda boʻladi. Shu nuqtai nazardan olib qaraganda, inklyuziv taʼlimni yanada takomillashtirib ijtimoiy davlat sharoitidagi ahamiyatini yanada oshiradi. Natijada jamiyatda inklyuziv taʼlimga boʻlgan ehtiyojidan koʻra qiziqish oshadi. Oʻz navbatida ehtiyojdan koʻra qiziqishning oshishi sohaning rivojlanishini tezlashtiradi. Chunki sohaga yangilik olib kirish faqat bir yoqlama emas, balki umumiy tartibda yondashiladi. Tabiiyki, masʼuliyat va progressiv omillar bor joyda har qanday soha yuksaladi. Yana bir muhim masala inklyuziv taʼlim faqat maxsus taʼlim ehtiyojiga ega kishilar uchun ustuvor boʻlib qolmay, balki inklyuziv taʼlim bilan bogʻliq faoliyatni amalga oshiruvchi subyektlar va idoralar zimmasiga ham yetarlicha masʼuliyat yuklaydi. Bu esa inklyuziv taʼlim sohasiga masʼul boʻlgan kishilar va maxsus taʼlim beruvchi pedagoglarni oʻz ustida yanada ishlashni taqozo etadi. Chunki inklyuziv taʼlim tizimida oʻquvchi-talabalarning malakali kadr sifatida yetishishi ikki omilga bogʻliq: 1. Taʼlim berish faoliyati bilan shugʻullanadigan malakali pedagog omili; 2. Taʼlim muassasasida yaratilishi lozim boʻlgan zarur shart-sharoit omili. Inklyuziv taʼlim oʻquvchi-talabalarning taʼlim jarayonining markazida boʻlishini taʼminlaydi. Yaʼni asosiy eʼtibor taʼlim oluvchilarning sifatli bilim olishi va zarur shart-sharoitga ega boʻlishiga qaratiladi. Inson qadri ustuvor jamiyat va xalqparvar davlat sifatida shakllanayotgan Oʻzbekistonda taʼlim bu inson kamolotining kaliti hisoblanadi. Shu bois har bir inson sifatli bilim olishini taʼminlash bu insonda insoniylikni yuksak qadrlashini anglatadi. Shu nuqtai nazardan inklyuziv taʼlim hech bir taʼlim oluvchini eʼtibordan chetda qoldirmasligi bilan ahamiyatlidir. Jamiyatda muayyan tengsizliklar va turli tafovutlar, eng asosiysi dogmatik qarashlar va stereotiplarni bartaraf qilish uchun toʻsiqsiz muhit shakllanishi lozim. Bu esa fuqarolarni hamjihat, millatidan qatʼiy nazar tinch va totuv yashashiga zamin yaratadi. Yaʼni guvohi boʻlishimiz mumkinki, inklyuziv taʼlim bu umumiy farovonlik va bagʻrikenglikni ifodalovchi fundamental mazmun-mohiyatga ega boʻlib teng huquqli munosabatlarni qaror toptiradi. Qaysiki, jamiyatda imkoniyati cheklangan fuqarolarga yoki boshqa ijtimoiy himoyaga muhtoj kishilar uchun zarur shart-sharoit yaratilgan boʻlsa, demak oʻsha jamiyatda hamma uchun imkoniyatlar yaratilgan boʻladi. Chunki jamiyatning muhofazalanadigan ijtimoiy qatlami muayyan huquqlardan foydalanishi va xatti-

harakatlarini amalga oshirish imkoniyatlari shu jamiyatning boshqa a’zolarining imkoniyatlari bilan tenglashtiriladi. Muvozanatli ijtimoiy siyosatning natijasi bu har bir insonning huquq va qobiliyatlarini hurmat qilish, ularni amalga oshirish uchun imkoniyatlar yaratilishida ko‘rinadi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy farovonlikni oshishi davlatning ijtimoiy davlat sifatida barqaror siyosat yuritishidan dalolat beradi. Ayni masalalar tahlilidan ko‘rishimiz mumkinki, inklyuziv ta’lim bu ijtimoiy davlat sharoitida yuksak ahamiyatga ega bo‘lib, u jamiyat hayotida turli tengsizlik va nomutanosibliklarni bartaraf qilish uchun ijobiy yechim bo‘la oladi. Hayot suratlari tezlashayotgan bugungi davrda zamonaviy transformatsiya va tendensiyalar hech bir sohaga ta’sir ko‘rsatmasdan qolmayapti. Shu jumladan, inklyuziv ta’limni takomillashtirib borish sohadagi muayyan muammolarni bartaraf qilish bilan bir qatorda sohaga yangi nou-haularni olib kirishni taqozo etadi. Avvalo, ta’limda inklyuzivlikni ta’minlash bo‘yicha asosiy fanlarni rivojlantirish va ayni fanlar bo‘yicha malakali kadrlarni tayyorlashlarga alohida e’tibor qaratish lozim. Misol uchun eshitish qobiliyati zaif bolalarni rivojlantirish, o‘qitish va tarbiyalash masalalarini o‘rganuvchi surdopedagogika va surdopsixologiya. Aqli zaif bolalarni rivojlantirish, o‘qitish va tarbiyalash masalalarni o‘rganuvchi oligofrenopedagogika va oligofrenopsixologiya, ko‘rish qobiliyati buzilgan bolalarni rivojlantirish, o‘qitish va tarbiyalashni o‘rganuvchi tiflopedagogika va tiflopsixologiya. Korreksion pedagogika tarkibiga kiruvchi ushbu pedagogik tarmoqlar muayyan nuqsoni bor bo‘lgan kishilarga alohida yondashuv asosida ularni jamiyatga integratsiyalaydi. Shu jihatdan ushbu masalaga chuqur va alohida yondashishi lozim. Shuningdek, inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun an’anaviy ta’lim menejmenti o‘rniga zamonaviy inklyuziv ta’lim menejmentiga alohida urg‘u qaratish zarur. Inklyuziv ta’lim menejmenti bu ta’lim muassasalari faoliyatini tashkil etish, boshqarish, nazorat qilish va istiqboliga doir masalalarni ayni inklyuzivlik asosida yondashishdir. Zamonaviy inklyuziv ta’lim menejmenti an’anaviy ta’lim menejmentidan chuqur va universal ahamiyatga ega ekanligi bilan farqlanib, nisbatan yangi mavjud vaziyatdan kelib chiqqan holda inklyuziv ta’limni rivojlantirishga qaratilgan boshqaruv faoliyati hisoblanadi. Yuqorida mavjud muammolarga qarshi kurashadigan pedagogika tarkibidagi pedagogik tarmoqlarni alohida ko‘rsatib o‘tdik. O‘z navbatida o‘z sohasini rivojlantirish bu faqat sohani muammolardan holi qilish bilan erishib bo‘lmaydi. Sohani rivojlantirish uchun yangicha qarash va amaliyotlar ham zarur bo‘ladi. Bu borada ta’lim tizimining muhim qismi bo‘lgan pedagogik fanlar, ya’ni pedagogik innovatika, pedagogik innovatsiyalarni yuzaga kelishi va rivojlanish qonuniyatini o‘rganadi, pedagogik aksiologiya ta’lim oluvchilar va ta’limni qadriyat deb e’tirof etgan holda ta’limiy qadriyatlarni o‘rganadi. Bundan anglash mumkinki, inklyuziv ta’limni rivojlantirish bu ta’lim beruvchilar ta’lim oluvchilar va ta’lim shart-sharoitlari bilan bog‘liq barcha jarayonlarni inklyuziv progressiv asosda qamrab oladi. Ta’limda inklyuzivlikni ta’minlashdan asosiy maqsad avvalo barcha ta’lim oluvchilarning imkoniyatlarini bir xillashtirish, undan foydalanish esa ta’lim oluvchilarning faqat o‘ziga bog‘liqdir. Bugungi kunda jahonning yetakchi mamlakatlarining ijtimoiy rivojlanishi zamirida jamiyatning ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamining haq-huquqlarini yuksak darajada himoya qilishi mujassamdir. Ijtimoiy davlat sharoitida imkoniyati cheklangan fuqarolar umummajburiy ta’lim bilan cheklanib qolmay, balki barcha darajadagi ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Chunki ijtimoiy davlat va inklyuziv ta’lim tushunchalarning asosiy mazmun-mohiyati bir inson uchun yaratilishi mumkin bo‘lgan imkoniyatlarning barcha uchun yaratilishidir. Mamlakatimizda nogironligi bor shaxslar ta’limning barcha bosqichlarida bilim olishi, jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok etishi

uchun zarur shart-sharoitlar yaratish qonunchilikda alohida belgilab qo‘yilgan. Bu borada 2020-yil 15-oktyabrda qabul qilingan “Nogironligi bor bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuni ushbu fikrimizning yaqqol huquqiy asosi bo‘la oladi. Qonunning 38-moddasiga ko‘ra “Nogironligi bo‘lgan shaxslar barcha darajalardagi ta’lim tashkilotlarida ta’lim olish va o‘z qobiliyatini yanada to‘liqroq rivojlantirish uchun butun umri davomida ta’lim olish hamda jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok etish huquqiga ega. Davlat nogironligi bo‘lgan shaxslarning inklyuziv ta’limini rivojlantirishni, ularning ta’lim olishi va kasbiy tayyorgarlikdan, qayta tayyorlashdan va malaka oshirishdan o‘tishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilishini kafolatlaydi.” [7]

Qonunchilikda aks etgan normalar muayyan huquq va imkoniyatlarni nazariy jihatdan mavjudligini ko‘rsatadi. Ma’lumki, huquqiy-demokratik davlatlarda har bir masalaning dastlab nazariy-huquqiy asoslari yaratiladi. Jumladan muayyan tadqiqot ishlaridan olingan natijalar avvalo nazariy jihatdan bayon qilinadi, so‘ngra huquqiy jihatdan tartibga solinadi. Ya’ni har bir masala nazariy-huquqiy jihatdan tartibga solinganidan keyin amalga oshirish imkoniyatlari yaratiladi. Bundan ko‘rishimiz mumkinki, ta’limda inklyuzivlikni ta’minlash bo‘yicha bir qator izlanishlar undan olingan natijalar asosida huquqiy jihatdan mustahkamlanadi. Shakllangan qonunchilik bazasi asosida ta’limda inklyuzivlikni ta’minlash nazariyadan amaliyotga ko‘chadi. Bundan shuni tushunish mumkinki, inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish lozim. Chunki inklyuzivlik jamiyatda sog‘lom ijtimoiy ma’naviy muhit va barqaror huquqiy munosabatlarni shakllanishiga zamin yaratadi. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarlarining “Kuchli ijtimoiy siyosat: mohiyat va imkoniyatlar” nomli qismida quyidagi fikr keltirilgan: “Yangi O‘zbekistonni o‘z hayotidan rozi, baxtli insonlar mamlakatiga, har tomonlama rivojlangan ijtimoiy makonga aylantirish ushbu yo‘nalishdagi islohotlarimizning asosiy maqsadidir” [8]. Mazmunan shuni aytish mumkinki, inklyuziv jamiyat barpo qilish yo‘lida ijtimoiy makon yaratish va uning huquqiy asoslarini mustahkamlash dolzarb ahamiyatga ega hisoblanadi. Chunki ijtimoiy makon bu avvalo holatidan qat’i nazar barcha fuqarolarni erkin harakatlanishi va munosib turmush sifatiga ega bo‘lishi uchun zarur shart sharoitlarni yaratadi. Jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarida inklyuzivlik va ijtimoiy tamoyillarni qaror toptirish bu to‘siqsiz muhit shakllanishiga xizmat qiladi. Aynan ushbu to‘siqsiz muhitni avvalo ta’lim muassasalarida ta’minlanishi barcha ta’lim beruvchilar va ta’lim oluvchilar uchun erkin harakatlanish imkoniyatini yaratadi. Bu esa ta’lim funksiyasini amalga oshiradigan subyektlar va ta’lim faoliyati bilan shug‘ullanadigan yuridik shaxslar oldiga ijtimoiy huquqiy ahamiyatga ega bo‘lgan vazifalarni qo‘yadi. Inklyuziv ta’lim va boshqa ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan islohotlar yangilanayotgan O‘zbekiston taraqqiyotida izchillik bilan amalga oshirilmoqda. Xususan inklyuziv ta’lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan bir qator qonunchilik hujjatlari qabul qilindi. Jumladan, “Ta’lim to‘g‘risidagi” O‘zbekiston Respublikasi qonuni [9], “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi qonuni [10] shuningdek, “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni [11], “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori [12], “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori [13], “Alohida ta’lim

ehtiyojlari boʻlgan bolalarning taʼlim olishlarini tashkil etish va ularni reabilitatsiya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori [14].

Xulosa. Koʻrsatib oʻtilgan yuqoridagi normativ huquqiy hujjatlar Oʻzbekiston Respublikasida taʼlimda inklyuzivlikni taʼminlash va rivojlantirish boʻyicha zarur tashkiliy va meʼyoriy-huquqiy bazaga ega ekanligini koʻrsatadi. Qonunchilik hujjatlari inklyuziv taʼlimni rivojlantirishda hal qiluvchi rol oʻynaydi, bu esa barcha taʼlim oluvchilarning qobiliyati, kelib chiqishi yoki nogironlik belgilaridan qatʼi nazar, sifatli taʼlim olishdan teng foydalanish imkoniyatini taʼminlaydi. U tenglikni taʼminlovchi, huquqlarni himoya qiluvchi va taʼlim muassasalari uchun javobgarlikni yaratuvchi va ijtimoiy masʼuliyatini kuchaytiruvchi qonunchilik asoslari, siyosati va yoʻriqnomalarini belgilaydi. Bu borada qonunchilik hujjatlarini inklyuziv taʼlim tizimini takomillashtirishga qoʻshgan hissasi natijasida quyidagilarni keltirib oʻtish mumkin: 1. Taʼlim olish huquqini taʼminlash; 2. Diskriminatsiyaga barham berish; 3. Ijtimoiy integratsiyalash uchun huquqiy asoslarni mustahkamlash; 4. Taʼlim olish muassasalarining ijtimoiy masʼuliyatini oshirish; 5. Oʻqituvchilar malakasini oshirish va oʻquv dasturlarini inklyuziv standartlarga moslashtirish.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Shavkat Mirziyoev.Yangi Oʻzbekiston strategiyasi -Toshkent. ” Oʻzbekiston”, 2021. –B 224.
2. U.Boʻtayev, N.Latipova, A.Abdulxalilov, N.Saidova. Oliy oʻquv yurtlarida “Toʻsiqsiz muhitni” taʼminlash jarayonlarining metodik asoslari, Toshkent-2022. 21-22 b.
3. Inson huquqlari boʻyicha Oʻzbekiston Respublikasi Milliy markazi, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, “Adolat” milliy huquqiu axborot markazi Toshkent-2023.- 24 b.
4. Oʻzbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020-yildagi OʻRQ-637-son. Oʻzbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: https://lex.uz/docs/-5013007
5. Oʻzbekiston Respublikasining 15.10.2020-yildagi OʻRQ-641-son “Nogironligi boʻlgan shaxslarning huquqlari toʻgʻrisida”gi qonuni. Oʻzbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: https://lex.uz/docs/-5049511
6. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 29.04.2019 yildagi PF-5712-son. “Oʻzbekiston Respublikasi Xalq taʼlimi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida” Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Oʻzbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: https://lex.uz/docs/-4312785
7. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 13.10.2020-yildagi PQ-4860-son. “Alohida taʼlim ehtiyojlari boʻlgan bolalarga taʼlim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Oʻzbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: https://lex.uz/docs/-5044711
8. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 12.10.2021-yildagi 638-son. “Alohida taʼlim ehtiyojlari boʻlgan bolalarga taʼlim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash toʻgʻrisida” Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Oʻzbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: https://lex.uz/docs/-5679836
9. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 25.01.2024-yildagi 46-son. “Alohida taʼlim ehtiyojlari boʻlgan bolalarning taʼlim olishlarini tashkil etish va ularni reabilitatsiya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” Oʻzbekiston

Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Oʻzbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: https://lex.uz/docs/-6779571

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).